

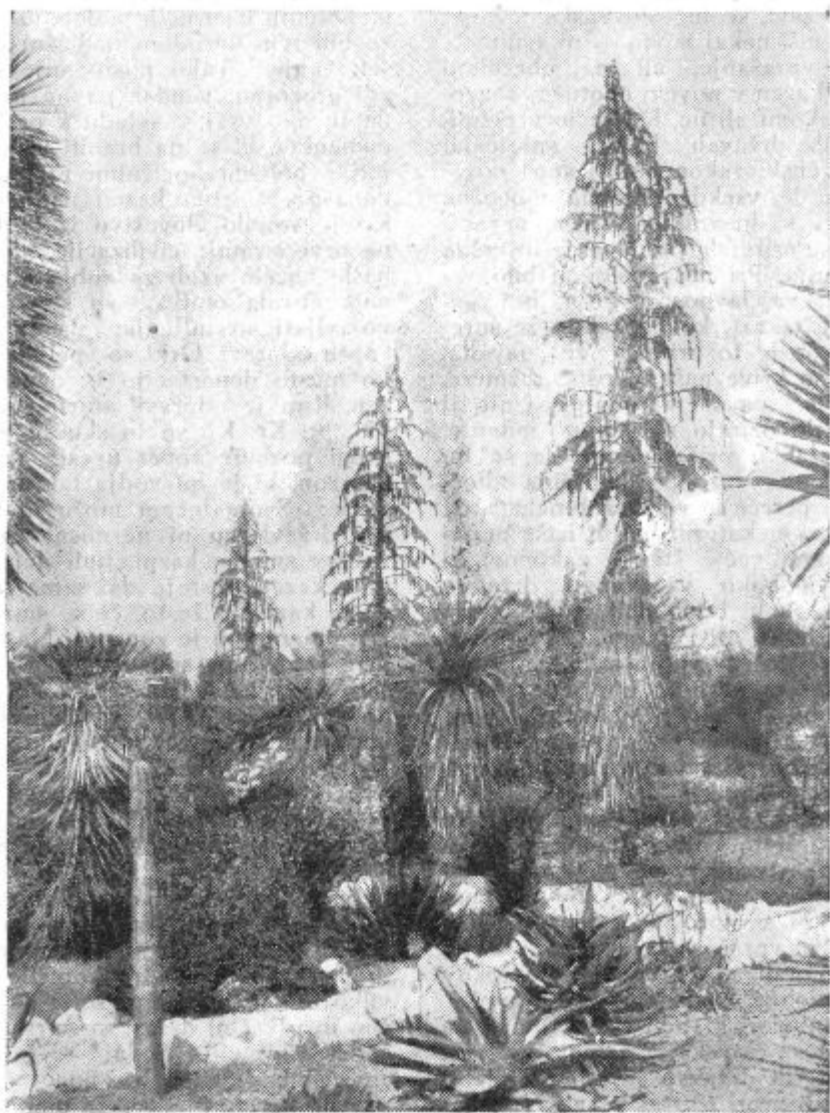
ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Stev. 35.

V Ljubljani, dne 10. septembra 1927.

Leto I.

Dr. E. Mejak:

Vprašanje smrtne kazni.

Minule dni so časniki zabeležili vest, da so tudi še ostali kantoni Švice in pa Danska odpravili smrtno kazen. V Jugoslaviji je izdelan osnutek enotnega kazenskega zakona, ki ga bo dne 11. septembra izvoljena Narodna skupščina morčbiti sprejela. Ta osnutek, določa enako kot naši prejšnji kazenski zakoni še vedno smrtno kazen za nekatere delikte, vendar pa s to izpremembo, da se izvrši usmrnitev z ustreljenjem, kakor doslej v Srbiji, in ne več z obešenjem.

Kakor v mnogih važnih vprašanjih, ki se tičejo bodočega življenja v naši mladi državi, se jugoslovenska javnost — izvzemši nekaj izjem — ni zanimala tudi za vprašanje, ali naj ohranimo smrtno kazen v novem enotnem kazenskem zakonu ali ne. Ko se je v raznih kulturnih državah bodisi sprejemal nov kazenski zakon bodisi stari noveliral, se je vsekdar razvila mogočna polemika v dnevnikih. O tem vprašanju so se prirejela predavanja in vršila zborovanja. Pri nas doslej ni bilo veliko odmeva. Javnost se bo najbrž zganila šele takrat, ko bo zakon že sprejet, kakor je to pri nas že navada. Morda so krive naše splošne razmere, ki kažejo, da se merodajni činitelji prav malo ozirajo na javno mnenje. Čeprav lahko pričakujemo, da se bo morala nova Narodna skupščina odločiti lotiti pereče in velevažne naloge, da izenači na nekaterih poljih naše pravo in sprejme večje število zakonov, ki segajo globoko v skupno državno življenje in ki bodo dali temelj pravemu redu v novi državi, še nismo čuli v sedanjem volilnem gibanju, da bi se katera stranka izjavila, kakšno stališče bo zavzela v bodoči Narodni skupščini o tem ali onem važnem vprašanju, ki bo rešeno z novimi enotnimi zakoni.

O vprašanju smrtne kazni se je že spisalo nešteto knjig. Mnenja naših in tujih znanstvenikov so glede tega zelo deljena, vendar pa bi ne bilo napak, če bi se sprostila o tem, pri nas aktualnem vprašanju polemika, v katero bi morali poseči razen pravnikov tudi sociologi, pedagogi in zdravniki. Prav zanimivo bi bilo slišati tudi glas preprostega človeka iz našega ljudstva. V nekaterih državah je odločal plebiscit za ali proti smrtni kazni. Naši za-

koni pa takega načina izražanja ljudske volje sploh ne priznavajo, zato je izključeno, da bi se o tem pri nas javno glasovalo. Preverjen sem pa, da bi o tem vprašanju, kakor v mnogih drugih naših aktualnih vprašanjih, odločil *plebiscit proti smrtni kazni*.

Od Beccaria (18. stol.) naprej se vodi boj zoper smrtno kazen, menjaje se z večjo ali z manjšo intenzivnostjo, tu z uspehom, ondaj brez uspeha. Izvor smrtne kazni moramo iskati pri primitivnih, prastarih narodih, kateri so se hoteli na ta način znebiti »nesposobnih«: n. pr. pohablencev, starčkov, umobolnih in drugih podobnih ljudi, ki so bili tem narodom nadležni pri preseljevanju. Tako postopanje se nam zdi grozotno, vendar pa ne prezrimo, da je bilo vsaj v skladu s praktičnim namenom, ki se da braniti in zagovarjati z boljšimi logičnimi razlogi, nego današnja smrtna kazen nad morilci. Ko je stopilo človeštvo iz barbarstva na prve stopnje civilizacije, se je razpaslo načelo »zob za zob!«. Ko pa je napredovala omika, so se že začela pojavljati stremljenja, da se smrtna kazen odpravi. Grki so vpeljali na njevo mesto deportacijo in denarno kazen, Rim je odpravil smrtno kazen l. 453. pr. Kr. Ko so jo skušali nekateri krogí pozneje zopet uvesti, je izjavil Ciceron, ki je bil vodja takratne opozicije: »Svobodnemu možu in rimskega državljanu ni neznosna samó izvršitev smrtne kazni, tudi dejstvo, da taka kazen obstoji, da, sama predstava te kazni in že to, če se smrtna kazen omeni, mu je zoprno.« Na Angleškem je dosegla smrtna kazen višek za časa Henrika VIII. Takrat se je kaznovalo s smrtjo 240 različnih zločinov, od tatvine žepnega robca do umora. Ta nadvse strogi režim pa ni mogel zatreti kriminalitete, narobe: zločini, za katere je bila določena smrtna kazen, so se celo množili. Današnja Anglija pozna smrtno kazen le za 2 delikta. V Zedinjenih državah ameriških je bilo število zločinov, za katere je zakon določal smrtno kazen, prvotno tudi prav veliko — prekoračilo je število 100, polagoma pa se je dokaj sklenilo in v večini držav so smrtno kazen sploh odpravili. Sedaj se le še v 8 ameriških državah brezpogojno izreka smrtna kazen, in sicer za umor. Kakor

kaže statistika, so prav te države glede števila zločinov na prvem mestu in to tudi glede zločinov, za katere preti zakon s smrtno kaznijo.

Danes so opustili smrtno kazen že v lepem številu držav. Kakor kažejo sedanje svetovne razmere, je pričakovati, da bodo tudi ostale države sledile temu vzgledu.

Kazen je reakcija proti zločincu; zadene zločinca zaradi tega, ker je grešil. Da pa bo kazen v skladu s svojimi nameni, mora biti predvsem eksemplarna, mora biti intenzivno zlo. Zločinec naj se zaveda, da je kazen zlo, in tudi drugi državljani jo morajo smatrati kot intenzivno zlo, ki je zadelo zločinca zavoljo kaznivega dejanja, ki ga je storil. Pri določitvi smrtno kazni za umor se smatra, da je to hudodelstvo, najtežje izmed vseh hudodelstev in da je smrtna kazen največja pokora zanj, zato se mora brezpogojno uporabiti. Denimo, da je umor najhujši zločin, ki se mora najtežje kaznovati! Ali pa je usmrtitev res najtežja kazen? Po mojem mnenju je kazen dosmrtno ječe daleko težja in se je zločinci veliko bolj bojé nego smrti z obeshenjem, ustreljenjem ali na električnem stolcu. Pri smrtni kazni trpi delinkvent samo zadnje ure pred smrtjo ali morda sploh le tistih par sekund, ko je v krvnikovih rokah, medtem ko na dosmrtno ječo obsojeni preživlja dolge, dolge dneve, ki so polni muke. Predolge mesece in predolga leta ga neprestano peče vest, dokler grob ne konča večnega trpljenja na tem svetu.

Kazen pa mora tudi odvrčati od bodočih zločinov tako, da preti z res učinkovitim zlom. Kot strahovalno sredstvo se je smrtna kazen pokazala neučinkovita in je dajala kvečjemu primer za umor. Statistika o kriminaliteti v državah, kjer še obstoji in se izvršuje smrtna kazen, nam prav nič ne kaže, da bi zaradi te kazni padalo število zločinov, za katere preti zakon s smrtno kaznijo. Najlepši primer imamo v naši lastni državi. Pri nas se je v zadnjih letih izvršilo precejšnje število justifikacij, vendar pa so se prav v tem času zgodili in se še dogajajo številni in najgrozotnejši zločini. Smrtna kazen ni v skladu z zahtevami, ki jih stavijo znanstveniki za kazen, *nje največja hiba pa je, da ni popravljliva*. Grozen je slučaj justičnega umora, a te možnosti ne smemo nikdar pozabiti. Priče, porotniki in sodniki so

ljudje in kot taki podvrženi zmotam. Ne dá se tajiti, da so sodišča usmrtila povsem nedolžne ljudi. Če priznamo načelo »življenje za življenje«, se moramo vprašati: Čigavo življenje naj se vzame v zadoščenje za pomotoma usmrčenega?! Neki naš znani kriminalist dobro pravi, da mnogo več škoduje ugledu justice, če je kdo po nedolžnem obsojen in justificiran, kakor pa če tisoč krivih uide obsodbi.

Končno ostane še vprašanje, ali ima država sploh pravico vzeti državljana življenje? Čeprav se splošno smatra, da ima država to pravico, ostane vendar vprašanje problematično in se dá veliko zoper to pravico ugovarjati. Med drugim naj opozorim le na dejstvo, da se usmrtitev obsojenca izvrši z neprimerno večjo premissljenostjo, kakor kak hladnokrven umor, ki ga stori zločinec.

Za odpravo smrtno kazni govori tudi sledeče: Število ljudi, ki iz razlogov vesti odklanjajo smrtno kazen, stalno raste. Pri danih razmerah je včasih prav težko sestaviti porotniško klop iz inteligentnih ljudi za zločine, o katerih določa zakon smrtno kazen. Večina porotnikov, katere sodišče odkloni za te slučaje, ker so domnevno proti smrtni kazni, pa bi lahko izpolnila svojo porotniško dolžnost, če bi namesto smrtno kazni pretel kazenski zakon z dosmrtno ječo.

Sedanji sistem je privedel tako daleč, da se mora marsikateri obtoženec, ki je resnično kriv in si kazen zasluži, na podlagi pravoreka porotnikov izpustiti na prosto, ker se porotniki nekako podzvestno uprejo zapretni smrtni kazni. To se zgodi še posebno v slučajih, v katerih stoji obtožencu ob strani spreten zagovornik, ki umeje vzbuditi porotnikom sentimentalno nastrojenje. Število obsodb v slučajih, v katerih je v zakonu zažugana smrtna kazen, bi sigurno rastlo, če bi bila namesto te kazni določena dosmrtna ječa.

Umor sam je pravi socijalni problem, ne pa morilec. Če justificiramo zločinca, ne pokličemo več umorjenega v življenje. Nasprotno pa lahko in moramo izdajati praktične odredbe, da preprečimo umore. Intenzivnejša varnostna služba, strožje nadzorstvo nad trgovino in posestjo strelnega orožja, pospeševanje prosvete itd., vse to bi brez dvoma zmanjšalo število umorov.

Smrtna kazen je ostanek surovega praveka. Ohranila se je po nepremišljenem običaju, na podlagi napačnih predpostav in se izvršuje s činom, ki je le po imenu zakonit. Smrtna kazen je nelogična in nasprotuje religioznemu čustvu in pa npravnosti. Obstoja v dejanju uradnika, ki bi bilo sicer umor, če bi to dejanje izvršil navaden državljan. Justifikacija se zgodi pred ome-

jenim številom gledalcev, ker se je bati zgražanja javnosti. Podlaga justifikacije je človeška sodba, ki je zmotna in lahko povzroči tudi strašne, nepopravljive krivice. Slednjič pa žali smrtna kazen tudi čustvovanje prosvitljenega človeštva.

OPOMBA UREDNIŠTVA. Če bomo prejeli še kak prispevek k temu vprašanju, ga bomo radi volje priobčili.

Pred 1400 leti v Bizantu.

(Konec.)

Često je zahajala v najimenoitnejše carigrabsko kopališče Pitije ali Mirian-gjeli, ki ga je dal Justinijan razkošno urediti in kjer se je tiste čase zbirala carigrabska elita. Ob neki priliki je prišla Teodora z prijatelji in spremlstvom 4000 oseb. Obdajali so jo kubikularji, patriciji in prefekti. Med potjo je delila darove revežem in cerkvam. Seveda je k dobrim delom ni navajala sama pobožnost in darežljivost. Bila je pač ženska s prirojeno potrebo pompa, hvalisanja in klečeplazenja. Teodora je upeljala na dvoru običaj, da so morali pri sprejemih celo patriciji poklekniti na kolena in po-

ljubiti cesarju in cesarici rob čevlja. Tako je širila okoli sebe samo servilnost in je načrtom svojega moža več škodovala ko koristila.

Vladanje cesarja Justinijana.

Nihče ne more odreči cesarju Justinijanu velikih zaslug za vzhodnorimsko državo in za vso sodobno prosveto in omiko.

Marsikaj, kar je storil in upeljal, se ne bi moglo dolgo držati; vzlic temu pa si je pridobil z velikopoteznimi zasnovami in preosnovami nesmrten sloves. Prav posebno se je trudil, da bi izgradil enotno močno državo, zato

Justinijan s spremstvom. (Mozaik v cerkvi Sv. Vitala v Ravenni.)

ima največ zaslug v pravosodstvu. Sloviti jurist Tribonianus je z več pomočniki dolga leta zbiral razne pravniške vire, iz katerih je nastala zbirka zakonov, razsodb in odlokov, ki se imenuje *codex*. Temu se je pridružila daljša zbirka sodb in pravnih sklepov ter novih odlokov, ki je dala skupno z prejšnjim gradivom sloveči Justinijanov *Corpus juris civilis*. To delo, ki je eno izmed temeljev pravne vede, je nastalo v letih 527—565. Cesar je izboljšal položaj sužnjev, povzdignil pravno zaščito žene in ublažil doslej zelo stroge zakone o dolgovih.

Cesarjevo stremljenje, da dá državi kar najbolj enotno obeležje in da čim bolj razširi svojo moč, je poseglo globoko v *cerkveno življenje*. Ni se več oziral na sklepe cerkvenih zborov in ne na odloke rimskega škofa (papeža), marveč je povsod uveljavljal vladarjevo voljo. Zlasti mu je bilo zoprno takrat vrlo razširjeno sektarstvo. Njegovo stremljenje očituje jasno težnjo po združitvi posvetne in cerkvene moči v eni roki. Ta težnja je dobila naziv *«caesaropapismus»*. Z Justinijanovim odlokom se je l. 529. ukinila slovita *filozofska šola* v Atenah, ki je bila še vedno poganska. Nekateri zgodovinarji trde, da se je baš tu prelomilo dvoje epoh: stari vek se je končal in človeštvo je vstopilo v srednji vek. Težko pa je Justinijanu odpustiti, da je trpel uničevanje antičnih ostankov, ki so jih razbijali krščanski fanatiki, mrzeči vse, kar je količkaj spominjalo na poganstvo. Seveda moramo biti objektivni in se vživeti v duha tiste dobe, ki je bil na moč formalističen. Očitno val je pač mladostno neizkipečnost novega krščanskega gibanja. V takem nastrojenju so ljudje zmerom prestrogi nasproti preteklosti in preveč enostranski. Tudi danes — po 1400 letih — ni drugače, o čemur pričujejo razni sodobni pojavi, zlasti ruska revolucija.

Justinijan se je dalje proslavil kot *teolog*, ki se je posebno živahno udeleževal razprav o bitnosti sv. Duha. Pod njim je dobila bizantska kultura velik razmah. Najslavitejši sad te kulture je znamenita *cerkev Božje modrosti* (Hagia Sophia), ki očituje spojitev grško-rimskega duha z orijentaliskim duhom. V tej dobi je bilo zgrajenih mnogo cerkva, najkrasnejša pa je bila pravkar omenjena bazilika, ki sta jo postavila slovita arhitekta tedanje dobe Anthemios iz maloazijskega Trallesa

in Izidor iz Mileta. Pravijo, da je cesar Justinijan pri dovrstitvi te cerkve zanosno vzkliknil: *«Prekosil sem te, Salomon!»* Spomnil se je namreč jezuzalemskega hrama, ki je bil sicer v prvem stoletju po Kr. razrušen, ki pa so se ga stari kristjani radi spominjali kot največje in najdivnejše stavbe, kar jih je bilo dotlej zgrajenih na čast Bogu Izraelcev in kristjanov. Cerkev Hagia Sophia stoji še danes kot priča Justinijanovih časov. Po zasedbi Carigrada so jo Turki izpremenili v svojo prvo mošejo in temu dejstvu gre hvala, da ni propadla, kakor toliko drugih. Cerkev Božje modrosti je postala vzor cerkvenih stavb na vzhodu, s tem pa bizantskega sloga sploh.

V *notranji državni upravi* je Justinijan razvil do mogočne popolnosti načelo samovladja (absolutizma). Vlada je imel neomejeno moč, v njegovih rokah se je vse stekalo, iz njega je izhajala vsa pobuda. Uradništvo je bilo zgolj slepo ubogljiv in mehanično delujoč aparat, ki je izvrševal voljo najvišjega. Justinijan je sicer omejil svobodno trgovino in upeljal nekatere državne monopole, vendar pa je tudi koristil trgovini z nekaterimi svojimi uredbami, ki so imele dalekosežen značaj. Njegova zasluga je, da se je začela že tedaj izdelovati v Evropi *svila*, ki je bila dosihmal dragocen vzhodni produkt. Justinijan je poslal na Kitajsko menihe. Le-ti so mu prinesli prve sviloprejkke. Kitajci so skrbno pazili, da ne bi noben tujec vzel sviloprejk seboj ali bizantski menihi so jih ukanili: dali so sviloprejkke v votlo bombaževo palico in jih po dolgi in naporni poti prinesli žive v Bizant, kjer so te dragocene žuželke razplovili in otvorili na ta način fabrikacijo svile.

Živahna trgovina, ki se je razvijala v Carigradu, je visoko povzdignila vrednost *bizantskega zlatega novca*, ki je bil odslej skozi več stoletij glavno plačilno sredstvo daleč v svetu: tako na vzhodu v Indiji kakor na zapadu v Španiji.

Za notranje razmere v Justinijanovi državi je značilna ljudska vstaja, ki se imenuje *«Nika»* (nika pomeni «zmaga»), klic, ki je bil običajen pri tekmovalnih v cirkusih.) Vlada ni pustila ljudstvu udeležbe pri javnih zadevah, zato so se močne strankarske strasti, ki jih očituje grški značaj še v naših dneh, izživljale ondi, kjer jim je bila

pot prosta, namreč v cirkusu. Carigrad je imel za Justinijanovih časov ogromen cirkus, v katerem je bilo prostora za 150.000 sedečih gledalcev. Tu so se vršile znamenite tekme med *Zelenimi* in *Modrimi*, ki so nadomestovali vlado in opozicijo. Občinstvo je prisostvovalo tekmam v cirkusu z nezaslišnim zanimanjem, ki se ne da primerjati sodobnemu zanimanju za sportna tekmovanja. Gledalci sami so bili razdeljeni na dve stranki. Ob takih prilikah je nekega dne izbruhnila ogromna pobuna in Carigrad je bil namah v plamenih. Že je mislil cesar Justinijan, da bo odklenkalo njegovi vladi. Tedaj pa je stopila v akcijo njegova žena in z nekaterimi nadarjenimi vojvodi rešila položaj. Vstaja je bila brezobzirno zadušena.

Zunanja politika cesarja Justinijana se ni zadovoljila z obrambo proti Avrom in Bolgarom; velik sen Justinijanov je bil, da *vzpostavi enofno rimsko državo in združi obe polovici*. Trudil se je, da bi osvojil zapadno rimsko državo izpod jarma Germanov, pri čemer so napeljevali vodo na njegov mlin neprestani spori med Germani, ki so pričali o pomanjkanju discipline in o nazadovanju njih moči. Vojvoda Belizar je odrinil pod pres-

tvezo, da reši ogrožene kristjane, s svojo vojsko v Afriko in je ondi pobil Vandale, ki jih je tako in tako dovolj uničevalo neprijazno podnebje, pa boji z Berberi in verski prepiri. Presenetljivo je dejstvo, da so po Belizarjevem pohodu v Afriko izginili ti Vandali brez sledu, kakor da ne bi bili nikdar na afriških tleh. Mnogo večje preglavice so delali Justinijanu germanski Vzhodni Goti, ki so imeli pretežno oblast na Apeninskem polotoku. Stoprav Belizarjev naslednik Narses je po 20 let trajajoči vojni odločil zgodovinsko bitko. Vzhodni Goti so bili premagani in v Ravenni se je ustanovilo namestništvo cesarja Justinijana. Tako se je njegov veliki sen, da dá takratnemu svetu novo enoto v podobi krščanske rimske države, blizal uresničenju. A le na videz. Čez nekaj let so postali Langobardi gospodarji na tleh matice rimskega cesarstva. Toda Justinijan ni miroval. Od Apeninskega polotoka mu je segel gospodstva željni pogled na Pirenejski polotok. Boji ondotnih katoličanov zoper Zapadne Gote so ga vzpodbudili, da se je zapletel vanje in si prisvojil več pristanšč na jugovzhodni strani polotoka. Na ta način je močno razširil meje svojega cesarstva, vendar pa se je si-

Teodora s spremstvom. (Mozaik v cerkvi sv. Vitala v Ravenni.)

gurnost na vzhodu zaradi tega nekoliko premaknila in bizantska moč se je jela majati.

Zadnja leta njegovega vladanja so bila polna nesreč. L. 559. so se pojavili pred carigrajskimi vrati divji Huni. Medtem je bila bizantska vojska iz finančnih razlogov znatno znižana in vrhu tega razkrojena širom države, tako da je stala prestolica pred resno nevarnostjo. Leto dni poprej je strašen potres porušil kupolo sv. Sofije in del Anastazijevega zidu. Spomladi se je nenadoma pojavila še kušga in začela neusmiljeno moriti prebivalstvo. Belizarju gre hvala, da je rešil Carigrad pred Huni. A na obzorju so se kupičili še temnejši oblaki. Iz sedanje Ukrajine so jeli čedalje bolj pritiskati Avari, za njimi pa tudi Slovani. V 6. ali 7. stoletju so krenili na pot tudi davni predniki Slovencev. Šli so k Alpam, v našo sedanjo domovino.

V Carigradu so se nadaljevali težki notranji prepiri in boji. Ostareli Justinijan se ni mogel več z zadostno vnemo posvečati državnim zadevam.

Po običaju tistih časov je jel vedno bolj razmišljati o bližajoči se poti v večnost, pred sodnika, čigar pravde njegov Codex ni poznal. Teodora je medtem že umrla. Cesar se je ves posvetil teologiji, zlasti izpreobračanju krivovercev. Imel je hude preglavice s patrijarhom Eutihijem, katerega je dal slednjič strmoglaviti. To ga je spravilo v konflikt z večino škofov in mu močno zagrenilo večer njegovega viharnega, a delavnega življenja.

Po tolikih dogodkih, uspehih, zmagah in razočaranjih je cesar Justinijan kot osemdesetleten starec v novembru l. 565 zatisnil trudne oči. Bili so mu prihranjeni najtežji viharji, ki so jeli kmalu po njegovi smrti pustošiti vzhodnorimsko cesarstvo in ga pri temeljnih slabiti. Veliki sen o obnovitvi nekdanjega rimskega carstva je utonil na krvavem obzorju srednjega veka.

OPOMBA: V prvem delu članka str. 815, prvi stolpec drugi odstavek, popravi: kakor da se je obnovil v nji tip grških *heter* (ne mater). V opombi: Natko, ne Matko Nodila.

Iz biologije.

2. Kako dolgo žive rastline.

Z naslovno sliko: «Vrt v Kaliforniji».

Izmed vseh živih bitij se zaveda edinole človek, da ga čaka smrt. Nihče se ji ne more izogniti. Večini pa je smrt kaj malo dobrodošla, da, zdi se ji uprav grozna in strahotna, zato se ljudje že od pamtiveka trudijo, da bi človeško življenje kolikor moči podaljšali, samo da bi se »prihod« smrti čim bolj odgodil. Sem spadajo mitične pijače, s katerimi so stari Keltajci obetali neumrljivost, pa razni življenjski eliksirji sloviti čarovnikov in zdravnikov; v vrsto sredstev za podaljšanje človeškega življenja gre na splošnih in zdravniških izkušnjah sloveča »Makrobiotika« C. W. Hufeland, da, kakor tudi na bioloških dejstvih zasnovani predlog Elije Mečnikova, pa pomlajevalni poizkusi Voronova, Steinacha in drugih. Človek silno visi na življenju. Kaj čudo, če je hrepene nje po življenju navdajalo tudi pesnika in umetnika v uživanju življenja, Goetheja, ki vzklika:

»Sladko življenje! Krasna, prijetna navada obstoja in delovanja, mar se

res moram ločiti od tebe?»

Problem podaljšanja življenja je pri človeku že načrt in se v novejšem času znanstveno obravnava. Ali pa se da podaljšati tudi rastlinsko življenje? Najprej moramo vedeti, kako dolgo prav za prav žive naše ljubke tovarišice.

Doba, ki je odmerjena rastlini za življenje, je — izvzemši pri enostaničnih živih — vrlo omejena. Bakterija, ki obstoji iz ene same celice, se razcepi v dve polovici, vsaka izmed njiju zraste do velikosti materine celice, se zopet cepi in se na ta način plodi v neskončnost. Bakterija je — da govorimo z Weismannom — neumrljiva.

Pri dvo- in večeličnih ali denimo: višjih rastlinah je problem že bolj zapleten. Njih življenje ima svojo dobo in prej ali slej jih pokonča smrt. Kakor pri večini življenjskih pojavov, se kažejo tudi v trajanju življenja velike razlike. Izmed vseh živih so najbolj izložene poginu gobe. Ako pokrijemo konjski odpadki s stekleno posodo,

zraste že v kratkem času čel gozd majš čkenih glivic — plesni — ki brž požese nejo trose in nato poginejo. Zanimiva je tudi neka druga vrsta plesni: pilobolus, ki ima značilno lastnost, da raztrosi svoje trose več centimetrov okoli sebe, nato pa pogine. Življenska doba pravkar omenjenih plesni ne traja več kot par dni.

Solnčnica, nedotika, mačesica in druge tako zvane enoletne rastline živé samo od pomladi do jeseni; druge rastline živé dve leti, nekatere pa celo sto, tisoč, da, več tisoč let. Dosežejo starost, ki visoko nadkriljuje skrajno življensko mejo človeka in živali.

Ko so prvi raziskovalci odkrili v 15. stoletju Kanarske otoke, so našli na Teneriffi drevo *Dracaena draco*, ki so ga domačini zavoljo njegove velikosti in visoke starosti častili kot dobrega duha. To drevo je videl prirodoslovec A. v. Humboldt še na koncu 18. sto-

letja. Takrat je bilo 15 m debelo, L. 1868. je rastlinskega očaka podrl vihar in ga za vedno uničil. Ker spada ta vrsta k tako imenovanim monokotilom, nima letnih krogov, ki nam pomagajo pri določevanju starosti drugih dreves, vendar pa se sklepa, da je bilo to drevo staro več tisoč, po sodbi nekaterih celo 6000 let.

Sredi prejšnjega stoletja so odkrili v severni Ameriki, na področju sedanjega Yellowstone-Parka in pa v Kaliforniji mamutova drevesa (*Sequoia* ali *Welingtonia*), ki so vzbujala splošno občudovanje tako glede velikosti kakor glede starosti. Ko sem bil l. 1898. v Kaliforniji, sem obiskal mamutova drevesa v bližini mesta Santa Cruz. Takrat so se prirejali k tem rastlinskim čudesom redni izleti. Čeprav sem že od prej poznal tropski gozd, ne bom nikdar pozabil pogleda na te rastlinske hruste. Človek kar zastrmi pred njimi in se mu zdi, da gleda v nekdanji paradiz. Eno izmed teh mamutovih dreves se imenuje »General Fermont« in stoji vzravnano kakor sveča 100 m visoko; tik njega je drugo, še večje in 20 metrov debelo. Skozi posamezna votla drevesa bi se lahko mirno peljal voz z vpreženimi konji. Vendar pa omenjena dva eksemplarja nista največja; nekatera mamutova drevesa segajo 142 m visoko in so stara več tisoč let.

Sequoia gigantea je odkril l. 1850. angleški botanik Lob 5000' nad morjem v tako zvanem mamutovem logu pri Stanislavu in St. Antoniu (38° sev. šir.). Deblo je povprečno 250—330' visoko, obseg pa ima 15—30'. Eno izmed njih, »oče gozda«, je bilo 450' visoko in je imelo pri tleh 110' v obsegu in 22 palcev debelo skorjo. Ko se je deblo podrl, se je lahko 180' daleč jezdilo po njegovi votlini in izšlo pri luknji njegove odlomljene veje.

Četudi bi bila domneva, da so taka drevesa stara okrog 6000 let, malce pretirana, se vendar lahko dožene na podlagi letnic v deblu, da lahko žive 2000—4000 let. Po velikosti prekašajo *Sequoie* v Avstraliji rastoča drevesa *Eucalyptus*, kajti *Eucalyptus amyodas* lina zraste 130 m visoko in v obsegu 30 m.

Ko pa stojimo pred takim velikonom, nikar ne mislimo, da je vse na njem tako staro kot je star individij sam. Minljivost listja in cvetja je prvi dokaz, kako se vse izpreminja. Drob-

IZ OMIŠLJA NA NAŠEM JADRANU

Pri vodnjaku.

nogled pa nam razkrije še več: samo zunanji, lomljiv del ima žive celice. Velik del drevesa tvorijo mrtve celice in prav deblo sestoji v glavnem iz mrtvih celic. Medtem ko drevo neprestano umira od znotraj nazven, je pri skorji narobe: najstarejši deli so zunanji, najmlajši pa znotraj. Po skorji se drevo tako rekoč levi; odpada to, kar je odvišno in se od zunaj nazven nadomešča z novim. Staro drevo bi lahko primerjali z gradom, ki je deloma že v razvalinah; razmeroma neznatni grajski deli so še obljudeni; samo majhen del še živi, vse drugo je odmrlo.

Slednjič pa rastlina, ko je dosegla meje svojega življenja, docela umrje; na tem mestu ne bomo razmotrivali, ali so krivi notranji vzroki ali pa — kakor misli večina biologov — vnanji razlogi.

Prihodnjič se bomo vrnili k vprašanju, ali in kako se dá podaljšati rastlinsko življenje.

(Po prof. dr. H. Molischu.)

Anton Kristan:

Ameriški vtisi.

IV.

Avtomobilizem. — Ameriške ceste. — Promet v velikih mestih.

Pred vsako ameriško delavnico, v bližini tovarn in uradov vidiš avtomobil tik avtomobila. Na tisoče in deset-tisoče jih je. Morje avtomobilov. To so avtomobili, s katerimi se delavci pripeljejo ob osmih na delo in ob petih vračajo domov. Vsak boljši delavec ima lasten avto, ki je tukaj nujna potreba. Le tisti ga nimajo, ki stanuje blizu svojega delavskega kraja. Pa še tak si ga nabavi, da se po delu odpelje z rod-bino iz mesta v okolico, kjer se vsedejo v travo in uživajo zelenje in čisti zrak. Avtomobil se dobe po ceni: od 500 do 1000 dolarjev, slabši pa tudi po 200 in 150 dol.

Ameriške ceste so nalašč za avtomobile. Od Newyorka do Scheybogna (kjer sem bil najdelj proti zapadu) sem prevozil sigurno 3000 ameriških milj v vlaku in avtomobilu; povsod sem našel prvovrstne ceste, ki so na izboren način asfaltirane. Pri nas so avtomobili za pešca in za kmečke vaši prava nesreča, zakaj na naših cestah dvigne avto toliko prahu, da včasih — ko drve avtomobili drug za drugim — ne vidiš drugega kot ogromne oblake neznosnega prahu. V Ameriki nič tega. Na cestah tudi drve avtomobili, a ni ne prahu ne ropota; od daleč se ti zdi, kakor da bi črni hrošči hiteli neznano kam. Ceste so temelj sedanjega razvoja avtomobilizma. Ogromen napredek avtomobilske industrije je bil mogoč le ob uvidevnosti centralne uprave in pokrajinskih uprav, ki so po enotnem sistemu zgradile najboljše ceste.

Ameriška mesta so silno prostorna. V Newyorku te zadivijo buildingi — nebotičniki s 40, 50, 60 ali še več nadstropij, ki molé v nebo. V teh velikanih so samo uradi oziroma hoteli. Mnogo ljudi stanuje v Newyorku v večjih, vojašnicam podobnih hišah, pa tudi v majhnih hišah in predmestnih vilah. Newyork je prav za prav predmestje Evrope ali pa podoba bodoče Amerike, kakršna naj bi bila. Razprostira se na skali, zato se njegovo središče lahko razvija zgolj v višino. Problem okolice je za to mesto težak. Rešujejo ga s spretnostjo najbolj rafiniranih izumiteljev. Avtomobil v Newyorku že zdavnaj ni sredstvo, s katerim lahko prideš hitro naprej. V ta namen — če se človeku mudj v delavnico, v urad ali kamorkoli — je veliko boljše podzemna železnica, ki jo tako izpopolnjujejo in večajo, da moramo zares strmé občudovati.

Z avtomobilom potujejo v Newyorku zlasti tujci in pa ljudje, ki ne poznajo podzemne železnice, katera te popelje za 5 centov, kamor hočeš. Podzemne železnice so kombinirane z navadnimi. V okolico Newyorka prideš najceneje in najhitreje pod zemljo. Drugače je v Chicagu, Milwaukeeju, Clevelandu, Pittsbourgu itd., kjer železnic ni. Chicago se je razvil v prvovrstno mesto, ki je tako obsežno, da je od enega konca do drugega menda okrog 30 milj (1 milja = 1609 m). Tu je avtomobil kaj dobro občil. V Chicagu človeka preseneti na stotisoče hišic — samih lesenih in v prijetnem zelenju. Kajpak tudi tu so »buildingi«, vendar jih ne grade z veliko vnemo; bolj zaradi tega, ker hočejo

imeti na kupu sredi mesta centralizirane javne urade. To velja tudi za tisto trgovino, ki smatra, da je za njo najboljše, če je sredi najbučnejšega vrvenja. Slednjič pride v poštev tudi zavist med ameriškimi vele mesti: nobeno noče preveč zaostajati za Newyorkom.

Ameriška lahkovernost. — Premetene sleparije. — Gledališča. — Knjižnice in vseučilišča. — Spomeniki. — Zoološki vrtovi. — Stanovanjsko vprašanje.

Američani so praznoverni in lahkoverni. O praznovanju v hotelih glede številke 13 sem že pisal v potopisu »Moja pot čez veliko lužo«. O lahkovernosti pa čitamo vedno znova jako izrazite primere. Ljudje so n. pr. radi nasadili sleparjem, ki so prodajali stroje za »izdelovanje denarja«. Etbin Kristan je spisal svoje dni v Chicagu burko, ki je obravnavala to lahkovernost, kljub temu pa so se prav v tistem času pripetili razni neverjetni primeri tudi med našimi rojaki. Več takih »strojev« so si nabavili sicer »brihtni« Slovenci. Ko pa so spoznali prevaro, so šli ovadit zadevo — policiji, ki jih je dala, kajpa, takoj pod ključ in občutno kaznovala.

Najpogostejše nasadejo ljudje prodajalcem zemljišč. Pride agent v hišo in ponuja srečke za loterijo. Zgovorno pripričuje, da je dobiček povsem siguran, zakaj dobitkov je mnogo; srečnejši dobé celo lepa zemljišča za stavbišče. Ljudje kupijo srečke, deloma iz radovednosti, deloma pa tudi zato, da se odkrižajo nadležnega možaka. Čez teden dni pride v isto hišo drug agent in ves vesel sporoči »presrečno novico«, da je »srečka zadela« in »zemljišče postalo vaše«. »Srečna« stranka takoj pohiti na svojo zemljo. Agent jo popelje iz mesta na velik travnik in pokaže nemogočo parcelo, tako, da od nje skoraj ni dohodka. Brž nato se pojavi drug mož, lastnik »lepših« parcel, ki je voljan zamenjati zemljiški dobiček za boljše in pripravnejše zemljišče, pa proti doplačilu, seveda. »Srečna« stranka gre na limanice. Sestavi se kupna oziroma zamenjalna pogodba, s katero se obveže plačevati toliko in toliko dolarjev na mesec. Stranka podpiše pogodbo, ne da bi jo razumela. Čez več mesecev se pokaže, da je bil »srečen« loterijski dobitnik osleparjen; začno prihajati plačilni pozivi za »trotoar«, za »vodovod«, za »cesto«, za »kanalizacijo« itd. Po navadi ostane opeharjencu samo ena rešitev: preseli se, da se iznebi terjalcev.

Sleparji pa se smejejo in iščejo novih žrtev.

O takih sleparijah sem izvedel zelo čudne reči. Seveda se obrača glede tega na boljše, zakaj trpke izkušnje so ljudi izučile. Danes so že mnogo previdnejši, pa ne samo priseljenci, ampak tudi domači Američani, ki so bili in so deloma še zdaj najbolj praznoverni in lahkoverni. To velja tudi glede raznih verskih sekt, ki jih je v Ameriki veliko in ki prav tako žive od lahkovernosti. Vsak boljši pridigar najde skupino poslušalcev, ustanovi sekto in živi na račun »vernih«. V Ameriki biti duhoven te ali one vere ali verske sekte znači vsedkar: bussines, »kšeft«. Zelo dober in lehak zaslužek!

Američani so še vedno jako dovzetni za pasje dirke. Občudujejo zlasti rokoborce, ki so vedno junaki dneva. O njih se vodijo strastne debate. N. pr. kdo bo zmagovalac: Dempsey ali njegov nasprotnik. Ob takih prilikah se sklepajo visoke stave. Rokoborca pa sta že milijonarja in snujeta nove načrte za še boljši »bussines«.

Gledališča so obsežna, odri ogromni, scenerija razkošna. Ogledal sem si več predstav, ki so bile prirejene prav imenitno, tako da je dobil vsak gost nekaj: vrstile so se dobre pevske in lepe godbene točke, malo varijeteja, pa kinematografska predstava, malo veseloligre in pantomine itd. Človek zapusti gledališče po navadi zadovoljen; nasmejal se je, marsikaj ga je zanimalo, marsikaj presenetilo — v celoti pa mu za tak večer ni žal. Po ameriških pojmihi je zadovoljno občinstvo poglavitna zahteva i gosta i podjetnika; slednji je vložil v podjetje ogromno denarja, ki se mora primerno množiti, samo da je dober »bussines«.

V Ameriki imate tudi znamenite javne knjižnice, ki so imenitne že po vnanjosti: zgradba je po navadi monumentalna, notranjost pa sijajna. Kolikor sem mogel presoditi, imajo ameriške knjižnice obilno izbiro vsega, kar kdo želi. V Chicagu, Clevelandu in Millwaukeju se vrsté na knjižnih policah tudi slovanske knjige. Po stavbeni mogočnosti se posebno odlikujejo kongresna knjižnica v Washingtonu in javne knjižnice v Newyorku, Chicagu in Clevelandu.

Ameriška vseučilišča so obilno dotirana. Podrobno sem si ogledal veliko čikaško vseučilišče, ki so ga obilno obdarovali razni milijonarji. To je kolonija zase. Ima ogromne stavbe za pre-

davalnice, učilnice in dvorane za učila, velike jedilnice, kadilnice, sobe za razgovore, cerkev, ki rabi različnim veram in znamenita igrišča v amfiteatralni podobi, združena z mogočnimi telovadnicami. Okoli vseučiliških stavb so večje ali manjše vile: tu so študentovski klubi. Spodaj so družabni prostori, zgoraj pa spalnice. Ta vseučiliška četrt, ki sem si jo ogledal v družbi zdravnika dr. Johna Zavrnika — naš rojak je preživel tukaj več let srečnega življenja — mi je na moč ugajala. V družbi odvetnika Riharda Zavrnika pa sem posetil pravno fakulteto, ki je ločena od vseučilišča in velja kot učilišče zase. Tudi ta je prijetno urejena. Predavalnice so zgrajene v amfiteatralni obliki, tako da lahko prisostvuje predavanjem mnogo slušateljev. Tribuna za profesorje in asistente je lična in tako postavljena, da v tem obsežnem prostoru docela ustreza svojemu namenu. V pravniški knjižnici so tudi slovanski juridični spisi, med njimi n. pr. zakonik carja Dušana.

Spomenikov najdeš vsepovsod lepo število. Razen znanih ameriških velikarov, kakor so n. pr. kip Svobode v New Yorku, ki meri 220 čevljev, potem spomenik Lincolna, Franklina in dr., se odlikujejo spomeniki Čehov Havlička in Jana Husa v Chicagu, Poljaka Kosciuszke v Chicagu in Clevelandu, škotskega pesnika Burnsa v Chicagu; Goetheja v Chicagu itd. Krasni so nadalje mavzoleji, med njimi posebno mavzolej generala Granta z značilnim napisom: »Dajte mi mir!«

Zanimivi so tudi zoološki vrtovi v ameriških mestih. Newyork ima v zelo obsežnem parku vse, kar je v živalskem svetu vredno, da človek vidi in pozna. Tudi Chicago, Cleveland in Detroit imajo lepe zverinjake ter botanič-

ne in zoološke vrtove, ki so zlasti za Evropeca v marsičem zanimivi. Prvovrstno urejen pa se mi zdi zoološki vrt v Millwaukeeu (država Visconsin). Vse je razvrščeno in postavljeno tako razumno in vešče, da ni čuda, če je v njem vedno veliko občinstva, ki se želi podučiti ali pa se zabavati. Sploh mi je ostal Millwaukee v spominu kot eno najbolj prikupljivih ameriških mest. Leži ob lepem Mičiganskem jezeru, ima velike tovarne, je prostrano, zdravo, res vrtno mesto s prekrasno okolico. Zoološki vrt pa slovi zlasti zaradi tako zvanega »opičjega otoka«. Sredi vrta je namreč umeten otok, na katerem se vodi na stotine opic, ki neprestano uganjajo svoje »špase«. Obiskovalci imajo z njimi obilo zabave, saj so res najbolj podobne ljudem in se dajo rade opazovati. Zdi se, da imajo posebno veselje, če vidijo, da jih ljudje občudujejo.

Marsikoga utegne zanimati, da sem opazil v Ameriki tudi — vagonarje in sicer prav dolgo vrsto na progi Buffalo—Pittsburg. Ugledal sem jih nenadoma, ko sem bil še poln vtisov o veličastju niagarskih slapov. Vagonarji so me na mah spomnili domovine in tega, kako smo mi reševali pereče stanovanjsko vprašanje.

Zdelo se mi je čudno, da ima tolikanj podjetna Amerika vagonarje. Sodim, da se najbrže vrše v teh krajih taka dela, ki bodo v določenem času izvršena in ne kaže, da bi gradili hiše. Mogoče pa je tudi, da se ta vagonarska kolonija pomika za delom.

Drugače nisem nikjer opazil stanovanjske krize. Narobe: stanovanj je povsod dovolj. Če bi se kje pojavilo pomanjkanje, je dosti ljudi, gradiva in denarja. V nekaj dneh je postavljena udobna in lična hiša.

R. Forbesova:

V gorah žarke Afrike.

(Konec.)

El Raisuni je pripovedoval o povratku v svobodne gorske pokrajine po priliki tako-le:

Novi boji s sultani

»Sultanove vlade postopajo včasih na moč čudno. Ko mi je dal Mulai Abdul Aziz prostost, si nisem želel nadaljne vojne. Tangersko ljudstvo me je čislalo

kot učenega fakirja. Pisal sem komentarje h koranskem pravu, kar je v islamskem svetu velika čast. Imel sem mnogo učencev. Nekega dne, ko sem potreboval denarja, da bi ga dal nekaterim revnim učencem, sem izvedel, da je zaplenila vlada moje posestvo v el Fahs. Povedali so mi, da so ga dali sul-

tanovim prijateljem; del posestva je dobil tudi moj sovražnik Abd-ur-rahman es Sadika. Zahteval sem, da naj se krivica popravi, ali moja pritožba ni nič zalegla. Niti odgovorili niso na pismo, ki sem ga bil poslal v Fez. To me je do dna užalilo in razjarilo. Odšel sem zopet v gore s trdnim namenom, da se bojujem zoper Abdula Aziza. Moj prapor je zaplapolal v Beni Mesauerju kakor pred leti; iz hiše v Zellalu so se spet razšli sliki vsem gorskim plemenom, da mi zberejo vojsko. Kakor nalašč je bila vsa Džebala nezadovoljna s sultanovo vladavo. V Fezu je morila lakota. Vojaki niso dobivali plače. El Roghbi je prišel s svojimi uporniki tik pred zidovje naše prvostolnice in sultan je moral prositi pomoči Abda es Sadika. Gorska plemena so tedaj z navdušenjem stopila v moje vrste. Zbral sem še večjo vojsko kot jo je imel el Roghbi.

»Prišla je novica, da pripravlja tangerski bej vojsko, ki naj reši Fez pred obkolitvijo. Poveljstvo je imel prevzeti kadija Abd el Malik, ki so ga zasovražila vsa plemena zavoljo njegove krutosti in nenasitnega pohlepa. Abd es Sadik je moral potovati z mehallo (arabsko vojsko), da zasigura nje varnost. Vse to me je na moč veselilo, zakaj spoznal sem, da dela usoda v moj prid; prišla je ura, ko utegnem dobiti svojega sovražnika v roke. Prežali smo za neko oviro, kjer je vodila pot med goščavo. Bilo je na začetku noči, ko človek težko spozna, ali je nit črna ali bela. Pod sabo smo videli bližajočo se mehallo; trudoma pa bi se dalo razločiti, kje je Abd es Sadik. Pozneje sem vendarle opazil bejevega belca in telesno stražo; njemu ob strani je jездil kadija Abd el Malik. Dal sem znamenje. Moji možje so se vrgli z obeh strani, tako da so stisnili sovražnika kakor sadje med prsti. Mnoge so ubili, mnogi pa so pobegnili. Prerivali smo se k bejevemu konju; videli smo, kako par konjev in mož beži proti Tangerju. Mislili smo, da so služabniki. Pri potočnem koritu se je vnel hud boj, med tem ko si je bej, videč, da ne more uteči, zakril obraz s plaščem. Eden izmed mojih hajdukov je prijel njegovo uzdo, žrebec je skočil po koncu in jel kopati s sprednjimi kopiti. »Privedite ga živega,« sem ukazal; zakaj rad bi mu bil pogledal v obraz. Nisem ga videl od tistega dne, ko je prekršil zakon gostoljubnosti in me grdo opeharil s svojo pogostitvijo. V tem trenutku mu je veter razkril plašč in glej — na bejevem konju je sedel su-

ženj, varljivo pokrit z bejevim plaščem. Sidi Abd-ur-rahman je hitel med tem v Tanger in se je najbrž tisti hip smejal v brke, vesel, da me je s svojo zvijačo ukanil. Imel je prav. Dobro je, če je človek na vse pripravljen.

»Moji gorci so sodili Abd el Malika. Vsi glasovi so bili proti njemu, zato so mu izžgali oči z dvema razbeljenima novčema. Zaslužil si je smrt, ali šerif iz Vazzona se je bil zavzel zanj in dosegel je, da sem ga izpustil.

El Raisuni je postal vladar

»Od tistega dne sem bil neomejen gospodar v gorah. Priznala so me tudi tetuanska plemena in moja vlada je segala k daljnemu obzorju vse do Azeile, kjer je bila omožena moja sestra za enega izmed ondotnih velmož. Segala je tja do Al Kasra, kjer je pregorko, da bi se ljudje vojskovali. Zoper Evropo na eni in zoper sultana na drugi strani sem pogumno branil pravice naših gorcev, zakaj bilo je to moje ljudstvo.

Od tega trenutka nastopa el Raisuni v novi vlogi. Ni več brigant; vladar je, ki sklepa pogodbe s sultanom in ki je v pogajanjih z evropskimi velesilami pokazal, da ni slab politik. Zdaj je začel smoteno utrjevati svojo moč, poslužujoč se starih načinov in zvijač. Ščuval je plemene zoper plemene, dokler niso bili vsi na njegovi strani. Gorske vojsčake je upravljal zaslepljal njegov pogum in fizična moč; fanatizem, s katerim se je povsod postavljaj, pa mu je pridobil uleme (učene in fanatične poznavalce korana) in plemenske šeihe. Postavil se je za stari red, ki se je umikal pred napredkom; ljudje so šli za njim, da bi se izognili izpremembam, ki jih niso razumeli. O inteligenci el Raisunija pa priča že dejstvo, da se je v trenutku, ko je veljal za največjega zaščitnika moslimstva v boju zoper prodiranje krščanskega vpliva v Maroko, uspešno in razumno pogajal z zastopniki raznih evropskih držav.

Medtem je začel svojo akcijo vodja rifskih Kabilov Abd-el-Krim, čigar boji s Španci in Francozi so še marsikateremu čitatelju v spominu. Abd-el-Krim se je trudil, da bi pridobil el Raisunija zase, ali le-ta ni imel zaupanja vanj in tudi ni mogel verjeti, da bo uspel v boju zoper dve evropski državi. Slednjič ga je Abd-el-Krim internaliral in el Raisuni je po tolikih pustolovčinah in smrtnih nevarnostih umrl — po volji usode, ki se ji je vsekdar pokoril — nečastne, klavrne smrti: za grižo.

Ost:

Z mojimi očmi . . .

Naj živi popotovanje . . . !

I.

To poglavje bodi posvečeno popotovanju, romanju! Ne, ne popotovanju, temveč čaru, romantiki in prelesti popotovanja . . . Ne mojega, temveč na sploh: pozdrav popotovanju in popotnikom . . . Često sem že razmišljal: morda hrepenenje po tujih cestah, krajih, mestih in obalah ni nič drugega kot človekova želja, da postane v hipu Nekdo. Kajti v trenutku, ko se osvobodim posameznik svojih vsakdanjih spon, svojih dolžnosti, ni več brezimnec med tisoči, temveč postane Nekdo. Tisti hip, ko stopi na peron kolodvora, se izlušči iz tisočev in je individualnost — je Nekdo. Vozni listek si kupi in v D-vlak se vsede — človek je, za vse, za kondukterja in za sopotnike — pred vsem pa zase . . .

Kak občutek je to, ako izgovorimo na postaji pri blagajni ali pri »Putniku« majhen kratek stavek: »V Varšavo, prosim, preko Budimpešte«. Zdi se nam, da so vsi pogledi obrnjeni na nas, ko stopamo k vlaku in za nami nosač — vsa ženska srca trepčejo, ako gre naš pogled zasenčen s popotno čepico mimo njih. Že smo se izpremenili, že smo Nekdo. Ko stojimo ob oknih kupejev, plove okoli nas gloriola daljine. Vsi, vsi smo taki . . . Najskromnejši uradnik s tisoč dinarji mesečno postane princ, ko stopi v jedilni voz. In dama, ki prodaja leto in dan torte ali prepisuje idiotske akte — je v vlaku med dvema postajama deset ur zagonetno, sladko bitje. Zakaj? O moj Bog, zadeva je čisto preprosta: ker ima ličen klobuček, sivo ali rjavo obleko in ker diši robček, ki ga jemlje iz torbice, po kolinski vodi. Da, da, tako izpreminja popotovanje. Zdaj pa pomislite: popotovanje v tuje dežele, preko meje, preko dveh meja, to izpremeni človeka. Obda ga za nečim, za kar nimam izraza . . . Kdor se temu vda, je izgubljen za večne čase, zakaj njegove misli bodo blodile vedno po svetu . . .

Za vse velja to, vsakogar izpremeni čar popotovanja . . . Mlada gospa, brez lepote, pridobi v trenutku, ko stopi v spalni voz. Zagonetnost trenutka jo obdaja, vse tisto, kar živi le mimogrede, nas na nji zanima. Vse skrivnosti plešejo okrog nje: kdo je, kam gre,

odkod, zakaj? Njeno brezdomstvo za eno noč, brezdomstvo, ki ga nosi neumorno vlakovo kolesje, njen spanec, vse to je prekrasno. Ni treba, da bi bila lepa, zanimiva — že samo popotovanje ji pripiše vse skrite ženske čare . . . Pa najsi bo gospa, ki prodaja v zakotni ulici rokavice in ima tri otroke: kakor hitro stoji v spalnem vozu ali v kabini parnika — ji sam satan vdihne gesto dame, svetovljanske manire in pa željo po doživetju . . .

Bogme da! Tako je! Kakšna sreča, kak nesmisel, da pomenijo besede popotovanje in lahkomišelnost, železnica in dogodivščina, parnik in doživetje eno in isto . . . V tistem trenutku, ko zapuščamo kraj naše vsakdanjosti, slečemo staro kožo, staro oblačilo. Pa se pokaže, da imamo že od Boga, od nature, pod navadnim oblačilom frivolno svetovljansko obleko. Z lahko, mondeno gesto, kakor da delamo to vsak božji dan, izročimo kondukterju karto, da jo preščipne . . . Že smo novi. Obleka naša je vsa druga in naše srce široko. In če smo premišljali v dnevih vsakdanjosti, bi li popili še eno črno kavo v kavarni — zdaj je naša roka radodarna . . . Bog popotovanja širi krila nad nami in vse ve in zna . . .

Znano mu je, da ti bo gospa, ki doma igraje odbija tvoje naskoke, padla ob obali ali na palubi ponoči v objem in v naročje . . . Tu ni greha . . . Kajti tu ni več ona sama, ni več soproga, mati, gospa ta in ta — tu je neka čisto druga, tuja, izpremenjena, neznana . . . Ko bo popotovanje končano in se vrne v stari tir, ostane vse daleč za njo, in bo spet soproga, mati, dekle . . . Ono pa, tam ob obali Vierwaldstädtkega jezera, so bile sanje — zgodba iz romana, podlistek — z eno besedo: drug svet . . .

Drug svet! Hic Rhodus — hic Salta. Tu domovina — tam tujina. Isti človek je tu in tam drug človek . . . Gospodična Mici, Anica, ki ti za nobeno ceno ne bi dala poljuba tudi po vseh grešnih pripravah zapeljevanja v Ljubliani — ti pade v naročje na Marianu med cipresami ali v gondoli v Benetkah . . . In Mara ali Cilka — ki so tu kot nune, te pričakujejo ob polnoči zadaj pri španjolski trdnjavi na Hvaru . . . Spodaj leži mesto in v mesečini zabliska tu pa tam belo jadro ribiške barke . . .

Na popotovanju postanejo nemogoče stvari mogoče, neizvedljive se realizirajo same . . . Nova okolica človeka prelevi, — je šminka, mladost, rampa in poezija. Glasovi, ki so nas navdajali z nervozno neprijetnostjo, zvené prijetno, da, celo opojno; ako zvené poleg njih curki rimske fontane — postanejo muzika . . . Oči, že davno zamrle, vzplamte, če se v njih zrcali ferrovija Visuvijana. . . Nožica, ki je nisi nikoli opazil, te razpali, ako stopa po terasah Genove. In ramena, ki si jih preziral v Unionski dvorani na maskeradi, te prevzamejo, ako jih srečaš v pisarnem trikotu na Korčuli ali Lidu . . .

Zakoncí, ki postajajo utrujeni, naj se podajo na pot . . . Zaljublenci, katerih ljubezen stoji že na šibkih nogah, naj zapuste idile domačih parkov . . . Na pot, na pot v tujino, ljubčki . . . In vaša ljubica bo topla, kot da jo objemate prvikrat. In ti, mož zakonski, boš odkril v ženi žensko, ki odtehta ljubice tri . . . Na popotovanju najde vsakdo večno vračanje medenih tednov . . . Ne, dragi, nisem si jaz tega izmislil: povedali so mi izkušeni možje in utrujene žene . . . Vselej so se vrnili kot ljubeči pari . . . Srca, ki jih hočemo premamiti, zvabimo pod dubrovniške palme; žene, ki si jih želimo, peljimo v Firenze ali Capri . . . Kajti popotovanje premaga vse, vsakogar . . . Zato tudi ni, da bi človek grehe teh toplih dni dopusta štel, niti očital . . . Saj tu ne pomaga morala, ne trdni sklepi . . . Zapeljivost je prevelika . . . Saj me ne prepriča nihče, da je to tisti človek, ki je stopal včeraj pod Tivolijem, pa ga srečam jutri na Sušaku . . . Kaj ima skupnega mali tovarnar čevljev z onim elegantnim, dobro obritim gospodom, ki stopa na parnik, ki vodi na Krk . . . In gospa svetnikova, ali odgovarja morda ona za galantne dogodivščine svoje lepše dvojnice v Rimini . . .

Oni, ki potuje le enkrat na leto za kratke tedne, je idealni popotnik. Kralj

med popotniki . . . kajti ima desetmesečno hrepenenje v sebi . . . Dalje nosi v prsih svoje načrte in cilje, kakor že na otroka pod srcem . . . In ko zagledajo zlato luč širokega sveta, brez bolečin in brez krika, o, takrat imajo tudi že ime Švica, Pariz, Dalmacija, Bretanija, Italija . . . Onega pa, ki jih je spočel, oddajo z veseljem in življenjem brez primere. Trgovca je za par tednov romantik, profesor za par tednov vražje seme, nadučitelj — petošolec in igralec morda — človek . . .

Človek . . . ? Ali je mogoče . . . Ali niso ljudje pozabili, kako se potuje . . . Vedno daljše proge se zmagujejo v kratkem času . . . preko Italije v Afriko, preko San Sebastiana na Špansko, pa vendar ostajajo po večini v svoji enolični vsakdanjosti. Ne, ljudje se ne izpreminjajo več, gospa svetnikova je tudi v Nizzi samo pusto ženšče — ker tam ji ne reče nihče »Gospa svetnikova«, kakor se godi to doma v metropoli s 3000 prebivalci . . . In profesor, ki postane Bahant? Smešno! Vsi nosijo s seboj svojo staro eksistenco z vsemi skrbmi in plehkimi udobnostmi tja gori na Palatin in v kupolo sv. Petra, pa na razvaline Tebanske in v dolino Saragose . . . Kairo ni več Kairo, je Pariz, Berlin, Dalmacija je München ali Beograd, Bled — Zagreb in Ljubljana . . .

Popotovanje postaja preprosto . . . Tudi je preveč poceni . . . Da, res je, danes potujejo lahko tudi oni, ki imajo čisto hrepenenje v srcu, a hkrati z njimi potujejo bogati bedaki . . . In tako je čistost omadeževana z grehom. Res je, lačen študent lahko potuje v skrivnostno Boko Kotorsko in najame čoln, a koj za njim sledi barka z znanimi obrazi, ki potujejo, »ker je tako moda«. Svet izgublja počasi svoje čare. Večno idijotski meščan jih zastruplja z obloženimi kruhki, zavitimi v časopisni papir . . .

Dr. L. Travner:

Zdravilstvo v starem Egiptu.

Egipt je že od nekdaj dežela skrivnosti in ugank. Kakor ga je občudoval že 400 let pred Kristom grški zgodovinar Herodot, tako občudujemo to skrivnostno deželo tudi mi. Ko gledamo ogromne piramide pri Giseh, veličastne

ostanke svetišč in palač v nekdanjih »stovratih« Tebah pri današnjem Luksozju in Karnaku, mogočne nasipe in kanale, v živo skalo vsekane obsežne grobnice faraonov, ponosne pilone, vitke, iz ene same skale izklesane obeliske

in skrivnostne sfinge, se zaman vprašujemo, kako je bilo mogoče ustvariti vse to v tistih davnih, davnih časih, ko človek še ni poznal sile pare in elektrike ter vseh ostalih stoterih pripomočkov moderne tehnike? Pa ne samo tehnika, tudi mnoge druge panoge znanosti in umetnosti so bile že tedaj znane. Nešteviline še ohranjene slike in kipi, zlasti pa še najnovejše izkopine v grobnici faraona Tut-Anch-Amuna nam jasno pričajo, kako razvita je bila upodabljalna umetnost že v tistih časih. Vsakodnevne, pa ne enakomerne poplave Nila, od katerih je bilo odvisno življenje in blagostanje Egipta, so silile in vzpodbujale mislece, da so se temeljito pečali z geometrijo in matematiko. Splošno znano je tudi, kako razvita je bila astronomija, ta »kraljica vseh ved«.

Zato se ne smemo čuditi, da je bila tudi medicina bolj razvita, kakor se danes splošno misli. O tem pričujejo mumije, katerih konserviranje občudujemo še dandanes; prav posebno pa nekateri papirusi, kjer so se ohranili opisi raznih bolezni in sredstev zoper nje. Ti starodavni spomeniki dokazujejo, da so stari svečeniki-zdravniki spoznavali instinktivno in intuitivno bistvo mnogih bolezni. Najvažnejši papirus medicinske vsebine je 3500 let stari papirus Ebers, imenovan tako po znamenitem nemškem egiptologu in pisatelju g. Ebersu. Starejši se imenuje Kahun-papirus in se bavi predvsem z ginekološkimi problemi. Mlajši od papirusa Ebers so »velik berlinski papirus«, »londonski papirus« in »Hearst-papirus«. Slednji trije papirusi so zdaj v britanskem muzeju v Londonu; ostali pa v Berlinu. Vsi pismeni spomeniki, zlasti pa papirus Ebers, vsebujejo najraznovrstnejše zdravniške recepte. Oblika teh receptov je prilično ista kakor v naših dneh. Nadpis pove, v kak namen rabi zdravilo, n. pr. »sredstvo zoper kašelj«, »uspavalno sredstvo« in podobno. Nato so predpisi, kako se mora zdravilo pripraviti in katera snovi so potrebne. Slednjič najdeš navodila, kako naj bolnik ta zdravila uporablja. Razlikujejo pa se od naših receptov, ker vsebujejo še razna skrivnostna čarovniška znamenja. Ne pozabimo, da sta bili takrat medicina in magija v najožjih medsebojnih stikih. Glede razdelitve snovi obravnava papirus Ebers v posameznih ločenih poglavjih najprej notranjo medicino, nato specijelno zdravljenje oces, kože, udov, ust, ušes, nosa itd., nato ženske bolezni in

slednjič kirurgijo. Zelo težko je bilo ugotoviti, kaj pomenijo posamezni hieroglifični znaki za posamezne bolezni. Saj so umeli čitati »sveto pisavo« zgolj svečeniki, ki so bili hkrati zdravniki in učenjaki. Ta uganka se je dala rešiti samo zaradi tega, ker so k sreči poleg hieroglifičnih označb še razna simbolična znamenja, kakor n. pr. pri očesnih boleznih oko, pri znaku »sežiganje« plamen itd.

Predpisi o zdravljenju so tako številni, da se ne dajo vsi naštet. Navedli bomo samo nekatere vzglede, da dobi čitatelj vsaj površno sliko. Tako se predpisuje n. pr. pri trichiasis (rast trepalnic na znotraj), da se morajo izrjaviti lasje in potem namazati ta mesta s krvjo kuščaric ali drugih živali. Zoper roženico v očesu se priporoča žaganje jelševga lesa; proti opeklinam nažgane živalske kože; proti očesnim krvavitvam mleko žene, ki je porodila pred kratkim dečka; proti bolečinam, ki jih imajo otroci, ko dobe prve zobe, kuhane miši; proti kašlju med in smetana ter še neko sredstvo za inhaliranje; proti driski pečena volovska kri; proti nočni slepoti sok volovskih ledvic itd. Marsikatero sredstvo se nam zdi smešno. Mnoga sredstva pa imajo pomen. Kot primer navajamo sredstvo zoper nočno slepoto. Moderna veda je dognala, da obole živali na tej bolezni, če ni v hrani dovolj vitaminov. V ledvicah pa so posebno vitamini, tako da je to zdravilo v resnici uspešno. Če priporoča papirus Ebers zoper izpad las ježeve igle v masti, s katero se mora bolnik namazati, je to umevno, ker obstoje lasje iz roževine. Takih primerov bi lahko navedli še več.

Medicinska veda starih Egipčanov je vplivala mogočno na sorodno medicinsko vedo starih Grkov. Iz grških oziroma latinskih virov, so črpali to znanje srednjeveški menihi. Tako se je ohranila medicinska veda Egipčanov do danes. Mnogo ostankov živi še sedaj v raznih ljudskih vražah; mnoge pa so prevzeli tudi moderni zdravniki v spoznanju, da so njihovi predniki pred 4.000 leti pravilno razumeli bistvo mnogih bolezenskih pojavov in znali uporabljati tudi primerna sredstva. Tako se učimo iz teh častitljivih spomenikov, da se tudi v medicini, kakor povsod v življenju, ponavlja često to, kar so vedeli in znali že naši davni, davni predniki.

de 12 ans, qui, en automne¹² dernier¹³,
sauva¹⁴ un homme¹⁵ qui se noyait¹⁶
dans la Sarre¹⁷.

La courageuse¹⁸ enfant¹⁹ a reçu²⁰, en
outre²¹, un diplôme²², une plaquette²³
d'argent²⁴ et une montre²⁵ en or²⁶ de
la Fondation Carnegie²⁷.

(Quotidien 12. 3. 1927.)

- ¹² (otɔn) m. jesen
¹³ (dɛrɲje) m. zadnji, prošli
ž. dernière (dɛrɲje)
¹⁴ (sova) je rešil, -a
sauver (sove) rešiti; prim. 4
¹⁵ (ɔ-nɔm) človek; mož
¹⁶ (nwajɛ) se je potapljajal
se noyer (sɔ-nwajɛ) (u)topiti se, potapljati se
¹⁷ (la-sar) [reka]
¹⁸ kurazōz) ž. pogumna
m. courageux (kuražō)
¹⁹ (ɔfɛ) m. in ž. otrok, dete; deklica
²⁰ (a-tsū) je dobila
recevoir (rɛsɔvwar) sprejeti, dobiti
²¹ (a-nutr) razen tega
²² (diplɔm) diploma, [listina, izpravevalo]
²³ (plakɛt) plaketa, spominska plošča
²⁴ (daržɛ) iz srebra, srebrn
²⁵ (mɔtr) žepna ura
²⁶ (ɔ-nɔr) iz zlata, zlat
²⁷ (fɛdas, ɔ-karnɛʒi) Carnegieva ustanova.

Razlaga.

23.) Izvajanje prislovov.

Iz mnogih pridevnikov se dajo iz-
vajati prislovi na ta način, da se ženski

obliki pridevnika pritakne končnica
-ment (mɛ):

heureux srečen, heureuse srečna,
heureusement srečno;
actuel sodoben, actuelle sodobna,
actuellement sodobno, sedaj;
dernier zadnji, dernière zadnja,
dernièrement zadnjič;
loyal zvest, loyale zvesta,
loyalement zvesto.

Pridevniki na -ant in -ent tvorijo
prislov na -amment, oziroma na -ement:

abondant obilen, abondante obilna,
abondamment (abɔdamɛ) obilno;
prudent razumen, prudente razumna,
prudemment (prɛdamɛ) razumno.

Izvede si prislovi se stopnjujejo enako
kot pridvniki; glej Razlaga 9 c.)
stran 16. Primeri:

heureusement srečno, plus heureuse-
ment bolj srečno, srečnejše, le plus
heureusement najbolj srečno, najsreč-
nejše;

loyalement zvesto, plus loyalement
bolj zvesto, zvestejše, le plus loyale-
ment najbolj zvesto, najzvestejše.

35. LE MEMENTO DU JOUR

SAMEDI 16 JUILLET

177e jour de l'année; 18e jour de la lune²

Soleil³: lever⁴, 4 h. 55; coucher⁶, 19 h. 48

Lune: lever, 21 h. 26; coucher 6 h. 43

Fête⁷ à souhaiter⁸: ELIE⁹

LE TEMPS¹⁰ QU'IL DOIT FAIRE¹¹:

Régio¹² parisienne¹³: vent¹⁴ variable¹⁵ faible¹⁶, nord-est¹⁷ dom-
nant¹⁸; ciel¹⁹ nuageux²⁰ avec éclaircies²¹. Même²² température²³.

En France: vent, toutes régions variable, nord-est dominant

État²⁴ du ciel: régions sud-ouest²⁵, nuageux, devenant²⁶ très²⁷
nuageux avec quelques²⁸ averses²⁹ ou³⁰ orages³¹ épars³². Autres régions,
nuageux avec éclaircies.

Température: toutes régions, sensiblement³³ stationnaire³⁴.

(Quotidien, 16 7. 1927)